

zanimati čitatelje i čitateljice, nego zato što je njeno mjesto sve više marginalno u suvremenoj formaciji kulture i politike. Le Goffu je žao što je historijska dimenzija malo prisutna u konstrukciji Europe.

— **Mirjana Gross**

Marc Ferro, *THE USE AND ABUSE OF HISTORY,*

London and New York: Routledge, 2005.

Skoro će proći trideset godina, od 1981. do danas, da je u Parizu objavljena knjiga Marca Ferroa *The Use and Abuse of History*,¹ ili u francuskom izvorniku *Comment on raconte l'histoire aux enfants*. Radi se o kombinaciji didaktičko-metodičkih primjera prikazivanja povijesti u raznim europskim i neeuropskim kulturama, s naglaskom na razlike u interpretacijama u utjecaju protoka vremena na njih. Marc Ferro (1924-) sve je drugo negoli uobičajeni povjesničar, dapače, uobičajeni pripadnik grupe ili „škole“ Analā. Hrvatskoj je kulturnoj javnosti poznat kao autor knjige *Sedmorica zaraćenih: 1918.-1945.: usporedna povijest* (kod nas objavljena 2008.) i povjesničar koje se bavi temama filma, Prvog svjetskog rata, Rusije i Revolucije itd. Dugogodišnji je urednik francuskog časopisa *Annales*, direktor studija *École des hautes études en sciences sociales*, predsjednik *Association pour la recherche à l'EHESS*, suradnik na francuskom televizijskom kanalu ARTE i dugi niz godina voditelj emisije *Histoire parallèle/Die Woche vor 50 Jahren*.

Već iz samog nabiranja tema kojima se bavio i bavi Marc Ferro, jasno je da se radi o vrlo netipičnom povjesničaru iz grupe oko časopisa Analā (ako takav uopće postoji) – pogotovo dodamo li i činjenicu da je autor dviju poznatih biografija o ruskom caru Nikoli II. i francuskom maršalu Pétainu.² Bolji poznavatelji povijesti francuskog časopisa *Annales d'histoire économique et sociale* (odnosno danas *Annales. Histoire, Sciences Sociales*) znat će da su njegove biografije došle u trenutak krize, kada je došlo do određenog zamora u materijalu klasičnih tema časopisa. Upravo je Fernand Braudel, tražeći nove i svježije pristupe, između ostalih, uočio i podržao Ferroa, koji je od samih svojih početaka bio „outsider“, samostalac. Upravo je ta,

1 Radi se o bogatom izdanju knjige izdavačke kuće Routledge, koja sadrži i predgovor Marca Ferroa za izdanje iz 1992. Godine (xvi-xvii), kao i opći urednički uvod (ix-xvi), te uvod u ovu Routledgeovu seriju izdanju klasičnih djela (vii-ix), bibliografiju (364-377) i indeks (377-390), a uz svako je poglavlje dodana i kronologija osnovnih događaja u povijesti pojedine zemlje ili regije.

2 Marc Ferro, *Nicolas II* (Paris: Payot, 1991) i Marc Ferro, *Pétain* (Paris: Fayard, 1987).

kako je historiografija ponekad naziva, Treća generacija povjesničara oko Analā, s Ferroom uz primjerice Emmanuela Le Roy Laduriea i Pierra Nore hrvatskom stručnom, ali i širem čitateljstvu ostala, uz neke iznimke, nepoznata zbog manjka prevedenih dijela.

Stoga je pitanje kada će se prevesti i djelo *The Use and Abuse of History*, iako sama knjiga sadrži itekako značajne i važne poruke i za našu historiografiju. Ferroova nesumnjivo točna pretpostavka – da povijest postoji svugdje, a da se prema njoj pristupa u različitim vremenima na potpuno različite načine, daje ovoj knjizi vrlo zanimljiv i višesložni karakter. Kako smo često od prije navikli kod francuske grupe oko Analā tražiti male, ali upečatljive spomene Hrvatske, treba reći da i Ferro jednom, ali vrlo upečatljivom, rečenicom definira svoj stav naspram Hrvatske: „Što se tiče materijala i sadržaja povijesti iz europske perspektive, treba reći da su oni isti, bilo da ste u Parizu, ili Milanu, ili Berlinu, ili Barceloni, ili Lisabonu ili čak i Zagrebu.“³ Tako je autor jednom rečenicom, usputno, smjestio Hrvatsku u kompleks historiografskih problema i pitanja koje je izgradio za čitavu Europu, bilo da se radilo o problemima Francuske i Belgije s njihovim kolonijalnim nasljeđem i interpretacijama prošlosti, njemačkom potrebom za prevladavanjem nacističke prošlosti ili o kakvoj drugoj temi. Rusija, ili SSSR, za Ferroa je jedna posebna točka – radi se o području kojega dobro poznaje jer je godinama proučavao opću rusku povijest 19. i posebice 20. stoljeća. Analizirao je, primjerice, odnose Rusije i Turske koji su doveli izravno do Armenskog masakra jer su, kako je Ferro objašnjavao, „Armenci ostajali lojalni carističkim potrebama“, te je naglasio da turska historiografija po tom pitanju i danas previše šuti.

Također, autor naglašava postojanje „dvaju centara povijesti“ jednoga društva – institucionalni i memorijski, bilo da se radilo o kolektivnom ili individualnom sjećanju. Ferro je u svojem kasnijem doprinosu knjizi *Learning and teaching about the history of Europe in the 20th century*⁴ taj problem, koji je i danas aktualan, dalje razradio – ruska se javnost, primjerice, nakon desetljeća postojanja sovjetskog sustava koji je itekako diktirao pisanje tzv. državne povijesti – naučila ne slušati povjesničare, štoviše smatrati ih „lažnima“, i vjerovati u vlastitu povijest, „ono što su sami proživjeli“. Takav problem u neku mjeru nije stran ni Hrvatskoj, iako su pojedine situacije dakako različite, a sam autor ne povlači nikakvu takvu paralelu. Nadalje, Marc Ferro se ne zadovoljava samo velikim kontroverzama 20. stoljeća niti se boji ući u širi kontekst nekog naizgled izrazito specifičnog problema. Ferro objašnjava kako je sovjetska historiografija balansirala između neprijateljskih tatarskih hordi, njemačkih Teutonaca i kasnije Poljaka – prijatnje Rusiji koja je težila jedinstvu i solidarnosti s baltičkim narodima.

Dakako, nije samo didaktički karakter knjige evidentan. Iako to Ferro nikada nije vjerojatno namjeravao, posebice iz razloga što je prvo, francusko izdanje bila tek omanja knjižica, *The Use and Abuse*

3 Prijevod F.Š.

4 *Towards a pluralist and tolerant approach to teaching history: a range of sources and new didactics: symposium, 10-12 December 1998, Brussels, Belgium: Learning and teaching about the history of Europe in the 20th century*, ur. Marc Ferro (Council of Europe, 1999).

of History posjeduje i historiografsku dimenziju. To je jasno iz same činjenice da autor želi i nastoji prikazati odnose prema povijesti *prije* i *sada* pa često seže u prošla tumačenja povijesti koja su imala ili i dalje imaju utjecaj na današnja. Uz to, Ferro vrlo spretno uspijeva pronaći utjecaje određenog smjera historiografije ili povjesničara na školske udžbenike. Najjasniji je primjer Francuske, za koju prati pisanje o Ivani Orleanskoj, od samih početaka do kraja 19. stoljeća, i Ernesta Lavissea.⁵ No ni tu Ferro ne staje, vraćajući se na temu koju je često obrađivao – utjecaj modernih medija, pogotovo televizije, na povijest. Autor, ponovno u slučaju Francuske, primjećuje kako je povijest podlegla esteticizmu televizije, pogotovo u školama i školskim udžbenicima. Tako on pronalazi vezu razvoja historiografije i razvoja društva koja se, prema njemu, većinski negativno reflektirala na samu nastavu povijesti u Francuskoj. Iz samog primjera jasno je da, iako autor govori o Francuskoj, slične ili poznate elemente moguće je pronaći i drugdje u Europi. Pritom autorov jedinstven pristup kombiniranja vlastitog znanja i materijala koji je sakupio čini naizgled nepoveziv katalog problema europske, ali i afričke ili indijske historiografije čitkim, iako uvijek ostavlja pitanje nije li samim vađenjem konteksta nekih udžbenika ili javnih mišljenja i sam manipulator, bez obzira na to koliko dobronamjeran ili kvalitetan. No sam autor je izuzetno svjestan toga – navedeni odabir tema, koji je barem u neku mjeru suprotan maniri klasičnih pripadnika grupe oko Analā, dakle nefrankocentričan, to pokazuje: pitanje bjelačke povijesti u Johannesburgu („*White history*“, „*a vestige: Johannesburg*“, 1-21), Crna Afrika i povijest nakon kolonijalizma („*Decolonized history*“: *Black History*, 21-40), ostataka britanske vlasti i utjecaje Zapada na Karibe (*Some remarks on a variant: Trinidad and the exorcist reaction*, 40-48), sudbina Indije kroz povijest i interpretacije te sudbine, od utjecaja na Kinu i antičku Grčku, do Mogulskog Carstva i kolonijalizacije (*India: history without identity*, 48-76), problemima shvaćanja povijesti islamskih kultura (*The history of Islam or the history of the Arabs* i *The Persian and Turkish variants*, 76-112, 112-135), europskih načina izražavanja o povijesti i problemima povijesti kroz kombinaciju nekonvencionalnih primjera francuskog odnosa prema povijesti ili nacističkog pristupa kinematografiji (*From Christ the King to the nation-state: history in European eyes*, 135-163), već spomenutih problema sovjetske historiografije (*Aspects and variations of Soviet history*, 163-210) te zemalja koje su u svojoj prošlosti bile povezane s Rusijom (*History: the safeguard of national identity in Armenia* i *History in profile: Poland*, 210-245, 245-268), postojanje mnoštva verzija u Kini i japansko shvaćanje povijesti (*A note on the history of China* i *History in Japan: a code or an ideology?* 268-285) te ponovno problemi bijelačke povijesti, odnosa s drugim rasama i kolonijalne ostavštine, no ovaj put na području Amerike i Australije

5 Ernest Lavissee (1842.-1922.), jedan od najpoznatijih predstavnika francuske pozitivističke škole, autorom i urednikom brojnih općih povijesti francuske *Histoire générale du IVe siècle jusqu'à nos jours* skupa s Alfredom Rambaudom.

(*Deconstructing „white history“: the USA i „Forbidden history“: Chicanos and Aborigines*, 285-305, 305-333) i, na poslijetku, dodatno poglavlje u ovoj verziji prijevoda Ferroova djela, o kriznom razdoblju Europe između dva Svjetska rata (*Analysis of a crisis:1939-1945 revisited*, 333-344). Na kraju dolazi autorov zaključak (*Conclusion*, 344-356), u kojemu razlaže zbog čega danas više ne postoji i ne može postojati univerzalna povijest, kakva je primjerice bila uobičajena za 19. stoljeće, te kako je grupa oko Analā svojom metodom eksperimentirala na vrelima demonstrirala novi, moderniji pristup. Upravo je tu možda sadržan, iako ne i izražen, odgovor Marca Ferroa na kritike koje ga ponekad smatraju suviše konvencionalnim po izboru tema. Biti u grupi oko Analā, bilo koje generacije, ne znači samo baviti se temama koje izbjegavaju događajnu i političku povijest nego prije svega primijeniti eksperimentalne pristupe. Ferro je prema tome, gledajući njegov opus, ali i posebice ovu knjigu, hrabro dokazao kako je upravo to moguće i na području povijesti 20. stoljeća u kojemu su politički lideri i događaji i dalje neizostavni.

— Filip Šimetin Šegvić [povijest]

Marc Bloch, *FEUDALNO DRUŠTVO,*

Zagreb: Golden marketing, 2001., 515 str.

Marc Bloch je prva dva sveska svoga djela *La société féodale* objavio 1939. i 1940. kao prvi dio zamišljene cjeline od četiri sveska. Izradu posljednja dva sveska spriječio je poraz Francuske u Drugome svjetskom ratu te pogibija Blocha kao borca pokreta otpora 1944. Dva su objavljena sveska pod nazivom *Feudalno društvo* prvi puta u Hrvatskoj izašla već 1958., a posljednje hrvatsko izdanje u prijevodu Miroslava Brandta objavljeno je u izdanju Golden marketinga 2001. godine. S obzirom na starost samog djela kao i posljednjeg hrvatskog izdanja postavlja se pitanje svrhe prikaza. Iako uklopljen u cjelinu o časopisu *Annales* i doprinosima te historiografske škole modernoj historiografiji, prikaz napisan devet godina od izlaska monografije ne može se usredotočiti na najavu sadržaja samoga djela. Stoga se neću niti usredotočiti na sam sadržaj, nego ću ga nastojati koristiti

Pro Tempore

Pro Tempore

ČASOPIS STUDENATA POVIJESTI BROJ 8/9, 2010.-2011.

Pro Tempore

Časopis studenata povijesti
godina VII, broj 8-9, 2010-2011.

Glavni i odgovorni urednik
Filip Šimetin Šegvić

Počasni urednik
André Burguière

Uredništvo
Tomislav Brandolica, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Filip Šimetin Šegvić,
Nikolina Šimetin Šegvić, Stefan
Treskanica

Urednici pripravnici
Marta Fiolić, Kristina Frančina, Sanda
Vučićić

Redakcija
Tomislav Brandolica, Marta Fiolić,
Kristina Frančina, Marko Lovrić,
Andreja Piršić, Nikolina Šimetin Šegvić,
Filip Šimetin Šegvić, Stefan Treskanica,
Sanda Vučićić

Tajnica uredništva
Martina Borovčak

Recenzenti
dr. sc. Damir Agičić
dr. sc. Ivo Banac
dr. sc. Zrinka Blažević
dr. sc. Ivan Botica
Miodrag Gladović, d.i.e.
dr. sc. Borislav Grgin
dr. sc. Mirjana Gross
dr. sc. Željko Holjevac
dr. sc. Nenad Ivić
Branimir Janković, prof.
dr. sc. Bruna Kuntić-Makvić
mr. sc. Hrvoje Klasić
dr. sc. Isao Koshimura
dr. sc. Mirjana Matijević Sokol
dr. sc. Hrvoje Petrić
dr. sc. Radivoj Radić
Danijel Rafaelić, prof.
dr. sc. Drago Roksandić
dr. sc. Relja Seferović
dr. sc. Boris Senker
Marina Šegvić, prof.
dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

Lektura i korektura
Marta Fiolić
Ana Jambrišak
Vedrana Janković
Nikolina Kos
Marko Pojatina
Tihomir Varjačić
Tajana Vlaisavljević

Dizajn i priprema za tisak
Tomislav Vlainić
Lada Vlainić

Prijevodni s engleskog jezika
Tomislav Brandolica
Jelena Krilanović
Tina Kužić, prof.
Marko Lovrić
Marija Marčetić
Judita Mustapić
Andrea Pečnik
Marko Pojatina
Prijevodi s njemačkog jezika
Sara Katanec
Mirela Landsman Vinković
Azra Plićanić Mesić, prof.
Filip Šimetin Šegvić
Prijevodi s francuskog jezika
Marta Fiolić
Tea Šimičić
Marina Šegvić, prof.
Mihaela Vekarić
Prijevodi sa slovenskog i srpskog jezika
Krešimir Matešić
Prijevodi s talijanskog jezika
Marina Šegvić, prof.

Izdavač
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb

Tisak
ZT ZAGRAF

Naklada
Tiskano u 300 primjeraka

ISSN: 1334-8302

Tvrđnje i mišljenja u objavljenim
radovima izražavaju isključivo stavove
autora i ne predstavljaju nužno stavove
i mišljenja uredništva i izdavača.

Izdavanje ovog časopisa financijski su
omogućili:
Odsjek za povijest Filozofskog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu,
DTM GRUPA d.o.o.,
NARCOR d.o.o.,
TRANSPORTI KRAJAN d.o.o.,
HEMA d.o.o.,
KEMOKOP d.o.o.,
EUROGRAF d.o.o.,
Privatne donacije: S. S., M. F., prof.
dr. Drago Roksandić, Marko Lovrić,
Filip Šimetin Šegvić, Nikolina Šimetin
Šegvić, Tomislav Brandolica.

Redakcija časopisa Pro tempore svim
se donatorima iskreno zahvaljuje na
financijskoj podršci!
Redakcija se također posebno
zahvaljuje gospodinu Zlatku Ožboltu,
dia na trudu i pomoći. Zahvaljujući
njemu, put do izdavanja ovog broja
bio je mnogo lakši. Gospodinu Zoranu
Ivankoviću isto tako dugujemo veliku
zahvalu što nam je izašao u susret
prilikom tiskanja časopisa.

Časopis se ne naplaćuje.

Adresa uredništva:
Klub studenata povijesti - ISHA
Zagreb
(za: Redakcija Pro tempore),
Filozofski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu,
Ivana Lučića 3, 10000 Zagreb

E-mail:
pt.redakcija@gmail.com
phillip.simetinsegvic@gmail.com